

GERT HELBEMÄE - 100

10. XI 1913 – 15. VII 1974

(prosaist, näite- ja raadiokirjanik)

Gert Helbemäe sündis Tallinnas ärimehe pojana. Vihjed esivanematele tõendavad, et tema soontes voolas ka võõramaa (ema poolt šoti, isa poolt hispaania) verd.

„Üksiku lapsena olin sageli omapead jäetud. Isa oli vähe kodus, vanemad lahutasid abielu hiljem; ei mäleta tülisid, küll aga häiris ema nukker meeleolu, mis väljas ometi ununes. Üksinda olles olid igasugused putukad ja sitikad minu mänguseltsilisteks. Kuuri ja õue nurkades olid minu hoolealused ristämblikud, ei põlanud ma ka kivide all leiduvaid sajajalgseid. Ema suured moosipurgid olid suviti minu valduses, täidetud triitonite ja kaanidega, keda ma tõin Paljassaare veekogudest. Kord unustasin ööseks oma kaanide kasvandusel ääreni ulatuva puupulga sisse ja hommikuks oli purk ema ahastuseks tühi. Ajasin oma kaane taga kappide ja voodi alt, kuid üle lugedes jäi neid ikkagi puudu ja ema elas tüki aega hirmu all, et nad võivad endid öösi naha külge imeda ...

... Putukate ja loomadega tegelemine andis hiljem ainet kümnekonna kuuldemängu kirjutamiseks, kus tegelasteks olid ristämblikud, liblikad jne. „/Rmt.: Minu noorusmaa, lk. 40, 42/

1933. aastal lõpetas noormees Tallinnas Prantsuse Lütseumi. Isa ärimehena soovis pojastki edukat inimest teha ja tegi ettepaneku edasiõppimiseks Berliini Kaubandusülikoolis. See pakkumine humanitaarsete huvidega noormeest aga ei huvitanud.

Seejärel tuli tal otsida iseseisvat rahateenimise võimalust, et mitte sõltuda isalt lubatud iganädalasest taskurahast. Nagu paljudel teistel, algas ka Helbemäe tee kirjandusse läbi ajakirjanduse. Esimeseks tööotsaks oli reporteri koht „Vaba Maa“ toimetuses, hiljem töötas lühemat aega Tallinna Keskraamatukogus. Raamatukogutöö tundus aga elutu ja tuimana ning süda ihkas ajakirjandusse tagasi. Edasi leidis tööd „Eesti Pildilehe“ ja nädalalehe „Roheline Post“ tegevtoimetajana. Seejärel kutsuti „Uudislehe“ seltskonnaelu reporteriks, pärast sõjaväeteenistust siirdus Eesti Ringhäälingu muusika- ja kirjandussaadete toimetusse, kus tegi ka kaastööd lisaks „Raadilehele“ ning hakkas kirjutama kuuldemänge. II maailmasõja ajal

hakkas Helbemäe kuuldemänge ka lavastama. Pärast raadiostuudio hävimist 1944. aasta

märtsis jätkas raadiosaateid omast korterist.

Sama aasta sügisel põgenes Helbemäe koos perekonnaga Saksamaale, kus töötas UNRRA raamatukogus. 1947. aastal asus Londonisse ja sai seal ajutise töökoha BBC muusikaosakonnas. Üsna varsti andis Gert Helbemäe juba välja „Eesti Hääle“ esimese numbri, 1960 hakkas selle toimetajaks ning jätkas seda elu lõpuni. Veel esindas Helbemäe Eesti Kirjanike Kooperatiivi kirjastust Inglismaal ja oli Eesti pagulas-PEN-klubi asutaja ja juhataja.

Helbemäe abiellus 1941. aastal Are Vanaveskiga. Tütar Ene sündis 1942, lõpetas Londonis Prantsuse Lütseumi ja hakkas tegema filmitööd.

Kirjanik suri Londonis ja on maetud Kensingtoni Gunnersbury kalmistule.

Gert Helbemäe sai tuntuks laulutekstide ning kuuldemängudega. Kokku on ta kirjutanud 7 romaani, ligi 30 kuuldemängu, novelle, jutustusi, näidendeid ja laulusõnu. Ja kuigi kirjanik pidi oma elu tegusamad kirjanikuaastad veetma paguluses, jäi tema meelisainevallaks ikkagi keskaegse Tallinna kujutamine. Tavaliselt võttis ta lähtekohaks mõne ajaloolise fakti või eseme ja tahtis näidata, mis on selle „taga“.

Helbemäe esimese raamatuna nägi trükivalgust muinasjutt „**Lumikellukeste sünd**“ (1940). Ajalooline noorsoojutustus „**Vana Toomas**“ jõudis ilmuda veel Tallinnas 1944.aastal, selle tegevus toimub XVI sajandil ja toetub legendile sõjasulase kujust raekoja torni tipus. Kirjutamine toimus raadiotöö kõrvalt, tavaliselt varajastel hommikutundidel, umbes kella viiest kuni raadiotöö alguseni kell kümme. Kodumaal sai valmis raamatu „**Raekooli õpilane**“ käsikiri, aga teos ilmus 1948. aastal Stockholmis, kannab alapealkirja „Jutt 16. sajandi Tallinnast“ ning räägibki 1547. aasta Tallinna argielust.

„Valmis raamat oli juba Juhan Naha käes illustreerimisel, kui tuli ootamatu Eestist põgenemine. Kunstnik helistas Helbemäele, et viis illustreeritud käsikirja ringhäälingusse tema lauale. Kuna lahkumisega oli kiire, osutus käsikirja äratoomine võimatuks. Siis aga, juba laeval olles selgus, et laeva väljasõitu on edasi lükatud ja Helbemäe läks käsikirjale

järele. Laeva juurde tagasi jõudes nägi ta laevatrepi ülestõstmist ja palved laevale pääsemiseks ei andnud tulemust. Soovitati minna kõrvalseisvale „Moerole“. Ootamatult kihutas laeva juurde kellegi kõrge SS-lase auto ja trepp lasti uuesti alla. Nii pääses Helbemäe siiski laevale ning kaasa elamata jäi „Moero“ hukkumine, mis viis merepõhja sadu kaasmaalasi ja oleks võinud saatuslikuks saada ka Helbemäele. /Rmt. Valmas, A. Kodutanumast kaugemal, lk. 110/

Novellide ja legendide kogu „**Vaikija**“ (1947) kuus lugu kujutavad XVI-XVII sajandi Tallinna.

Tema peateoseks peetakse romaani „**Sellest mustast mungast**“ I-II (1957-58, 1998, 2008), mis jutustab Tallinna elust XVI sajandi reformatsiooni eel, tulipunktis paganluse vastu võitlema saadetud dominikaani munga heitlused vaimuliku ja ilmaliku suhtumise vahel.

Maapakku sattunud suurärimees on sunnitud endaga arvet pidama raamatus „**Elamata elu**“ (1952). Romaani „**Kägu odraokkaga**“ (1953) jutustab andetu, karjeristliku laulja ambitsioonide läbikukkumisest.

Raamatus „**Õeksed**“ (1955, 1994) näitab autor humoorikalt nelja kadakliku kasvatusesega vanatüdruku tardunud elu, mis paistakse segi, kui tekib vajadus üles kasvatada orvuks jäänud vennatütar. Romanis „**Ohvrilaev**“ (1960, 1992) hukub Eestisse põgenenud noor juuditar, leidmata mõistmist ühiskonna, ema ja isegi armastatu poolt.

Eesti pagulaste elu Londonis kujutavad romaanid „**Ainult ajutiseks**“ (1964) ja „**Pagejad**“ (1971).

Gert Helbemäe teine lasteraamat, autori fotodega illustreeritud „**Minni ja Miku. Kaks võõtoravat**“ (1968) jutustab huvitavaid lugusid kahest väga erineva iseloomuga loomakesest.

Näidend „**Üleliigne inimene**“ vaatleb Juhan Liivi kui hingeliselt lõhenenud inimest tema kaasaegsete keskel.

2002. aastal ilmus „Eesti novellivara“ sarjas raamat „**Õõ nõiapoes**“ ja 2012. aastal lastele „**Vana Toomase legend**“.

Gert Helbemäe teosed on psühholoogiliselt mõtlemapanevad, igas järgnevas romaanis tulevad esile uued inimtüübid. Ta oli läbinisti linnakirjanik. Sündis ja veetis noorpõlve Tallinnas, pagulaskoduks sai London. Tema teoste tegevuski toetub linnadele ja nende ajaloole.

Oma kuuekümnenda sünnipäeva puhul peetud kõnes on Gert Helbemäe öelnud: „*Kirjanduse toormaterjaliks on olnud elu. Ma just rõhutan – toormaterjaliks. Nagu mesilaste toormaterjaliks on olnud õietolm, aga kui meie sööme, siis me ei tea, kas see mesi on kogutud kullerkuppudelt, võõrasemadelt, kanarbiku või mujalt õitelt.*“